

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א לפרשת וארא תשע"א מה מלמדות מכות מצרים על חוקי הטבע?

פלאות נעשו להם. כלומר: פלא בתוך פלא! שבתוך הפלא הגדול של הברד, ש"אש מתלקחת בתוך הכרד" (שמות ט, כד) והמים אינם מכבים אותה, התרחש פלא נוסף, שהחיטה והכוסמת לא נכו, למרות שהיינו מצפים שכן יוכו ע"י ברד פלאי שכזה. הפסוק אינו מספק אפוא הסבר "טבעי", למה "החטה והכוסמת לא נכו" (היינו - בגלל רכותן), אלא להפך! הפסוק מספר לנו על פלא נוסף שהיה כאן, והוא - שבתוך מכה פלאית, בלתי טבעית, שנועדה (כשאר המכות) לעקור את אמונת ההבל בחוקי הטבע, השאיר הקב"ה לפליטה חוק טבע אחד ולא פגע בו, והוא - שהחטה והכוסמת לא נכו, בגלל רכותן³.

מהי כונת הרמב"ן, שאין טבע בעולם?

כפי שהזכרנו, הרמב"ן כתב, ש"כל דברינו ומקרינו כולם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם". מה פירוש הדבר? וכי אין העולם מתנהל על פי חוקי טבע?! הנה למשל, יש מומחים שיודעים לומר לנו, מה יהיה מזג האוויר מחר, או מחרתים. מניין הם יודעים? - מן הטבע! הם מבינים, שלפי דרך הטבע, לפי העננים, ולפי שקע ברמוטרי כזה או אחר, ועוד כל מיני גורמים - צפוי להיות מחר מזג אוויר כזה וכזה. גם הרב טוקצ'ינסקי יודע לומר לנו כמעט במדויק, מתי תהיה הזריחה והשקיעה בכל יום מימות השנה. כיצד אפוא אומר הרמב"ן, ש"כל מקרינו כולם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם"?

התשובה היא, שהרמב"ן לא התכוין לומר שהקדוש ברוך הוא אינו מתנהג על פי חוקי טבע. ודאי שהקדוש ברוך הוא מנהיג את עולמו על פי חוקי טבע. הרמב"ן התכוין רק לומר, שאדם צריך לדעת, שלמרות שדברים מתרחשים על פי כללים ידועים הנקראים בפינו "חוקי טבע", מכל מקום, סיבת התרחשות הדברים איננה "כוחות הטבע", אלא רק כח ה' הוא זה שפועל בעולם בכל פעם ופעם. כגון, אם שמים מים על האש והם מתבשלים, צריך לדעת שלא האש היא שמבשלת אותם, אלא הקב"ה הוא שמבשלת אותם. ואם שמים מים במקרר והם מתקררים, צריך לדעת שלא המקרר הוא שמקרר אותם, אלא הקב"ה הוא שמקרר אותם. אין שום כח עצמי באש או במקרר או בכל דבר אחר בעולם. רק הקדוש ברוך הוא עושה את הכל, וחוקי הטבע אינם אלא כללים קבועים (בדרך כלל), שלפיהם הקדוש ברוך הוא פועל בעולמו.

"והחטה והכוסמת לא נכו" - פלא בתוך פלא!

התורה מספרת על מכת הברד: "והפשתה והשערה נפתה, פי השערה אביב והפשתה גבעל" (שמות ט, לא). כלומר, הפשתים והשעורים נשברו בברד, כי צמיחתם מוקדמת, והספיקו כבר לגדול ולהתקשות, ועל כן נשברו בברד. "והחטה והכוסמת לא נכו, פי אפילת הנה" (שם, לב). החיטה והכוסמת צומחות מאוחר יותר מן הפשתים והשעורים ('אפילת' = מאוחרות), והיו עדיין רכות כשירד הברד, ועל כן עמדו בפניו ולא נשברו. זהו פשוטו של מקרא, וכך מפרש גם רש"י.

והנה, לאחר שהביא רש"י פירוש זה, כותב רש"י כך: "יש מרבתינו שנחלקו על זאת, ודרשו: 'פי אפילת' - פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו". כלומר, מה ש"החטה והכוסמת לא נכו", זהו "פלאי פלאות"¹. נס מיוחד, בלתי רגיל. וזהו שנאמר "פי אפילת הנה" - "אפילת" - "פלאי פלאות".

וקשה: הרי הפירוש הראשון שמביא רש"י, ש"אפילת" פירושו "מאוחרות", הוא הגיוני מאד. המילה 'אפיל' מופיעה גם בש"ס כמה פעמים (למשל: תענית ג, ב; מו"ק ו, ב; חגיגה כה, א ועוד), ותמיד במובן של מאוחר. מדוע א"כ "יש מרבתינו שנחלקו על זאת", ופירשו את המילה 'אפילת' שלא במובן הרגיל? עוד קשה: אם כבר דורשים 'אפילת' במובן של 'פלאות', למה אמרו 'פלאי פלאות'? למה לא 'פלאות'²?

נראה לבאר כך: ה"יש מרבתינו" נתקשו, הרי כל הנסים במצרים נעשו כדי להראות וללמד שאין טבע בעולם, ושרק הקב"ה מנהיג את העולם, כפי שמסכם הרמב"ן וכותב: "מן הנסים הגדולים המפורסמים (שהיו במצרים), אדם מודה בנסים הנסתרים, שהם יסוד התורה כולה! שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו, עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם!" (רמב"ן עה"ת, סוף פרשת בא) אם כך, קשה: איזה מין נימוק הוא זה, שהחיטה והכוסמת לא נשברו בברד, מפני שצמיחתן מאוחרת והן רכות? והרי הסבר זה הוא כולו "טבע", ונוגד את כל מטרתה של המכה! וכי הקב"ה לא היה יכול "להתגבר" על הבעיה, ולשבור את החטה והכוסמת למרות רכותן? בתוך מערכת שלמה של מכות, שכל מטרתן היא לצאת נגד הטבע, איזה מקום והגיון יש "להתחשב" פתאום בטבע, ולא לשבור את החטה והכוסמת בגלל חסיונות "טבעית" שיש להן נגד הברד?

על כן "יש מרבתינו שנחלקו על זאת", ולא הסכימו לקבל את ההסבר הפשוט, שהחטה והכוסמת לא נכו בגלל רכותן, אלא הסבירו באופן אחר: 'פי אפילת הנה' - פלאי

עוד צורך לנהוג עמו בדרך הטבע, כי כבר הגיע להכרה שאין הטבע ולא כלום, וממילא אין מניעה לנהוג עמו שלא כדרך הטבע, ולעשות לו נס, גם כשאין בו צורך מיוחד⁵.

אבל סיבה ברורה נוספת לכך שהקב"ה מנהיג את העולם על פי חוקי טבע, חוץ מן הסיבה הקודמת, היא נוחיות האדם. נתאר לעצמנו שלא היה טבע בעולם: אם הייתי רוצה לשתות כוס תה, לא הייתי יודע היכן להרתיח את המים, על הגז, במקרר, או אולי פשוט לשים אותם על השולחן והם ירתחו מאליהם. יותר מזה: כלל לא הייתי יודע אם טוב לשתות מים היום. אולי היום כדאי דווקא לשתות נפט, או משהו אחר. בלי טבע אי אפשר לדעת. אמנם אפשר לברר שאלה זו אצל הנביא, אבל היכן גר הנביא? נניח שבבני ברק. איך מגיעים לבני ברק? באוטובוס? מי אומר? אולי היום לא מגיעים לבני ברק באוטובוס אלא על מטאטא, או בדרך אחרת? ... החיים היו מאד לא נוחים אם לא היה טבע. על כל צעד ושעל, לא היינו יודעים מה לעשות. לכן, לנוחיותנו נתן לנו ה' את הטבע, כדי שנוכל להסתדר בעולם בצורה נוחה.

שאלת הבן החכם - והתשובה

הבן החכם שואל בהגדה של פסח: "מָה הָעֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר צִנָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם?" (דברים ו, כ) אומר בעל ההגדה: "אף אתה אמור לו כהלכות הפסח, אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". וצריך להבין: איזו מין תשובה היא זו? וכי זו ההלכה היחידה בפסח, שאסור לאכול אחר הפסח אפיקומן? הרי ישנם הרבה עדות חוקים ומשפטים בפסח! וא"כ, למה לא אומרים לחכם גם אותם?

הפשט הפשוט הוא, שיש ללמד את הבן החכם לא רק הלכה זו, אלא את כל הלכות הפסח, עד 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן' [שהיא ההלכה האחרונה במסכת פסחים (פ"י מ"ח)], ובזה אכן מקבל החכם תשובה לשאלתו, "מָה הָעֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר צִנָּה ה' אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם".

ובכל זאת, היות ולא נאמר בהגדה במפורש "אף אתה אמור לו כהלכות הפסח עד אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", חשבתי, שאולי מותר לומר גם פירוש אחר בדברים. אולי כוונת השאלה "מָה הָעֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים" וכו', היא כך: למה צריך כל כך הרבה מצוות, עדות, חוקים ומשפטים, וכולם זכר ליציאת מצרים? זמן רב לפני הפסח מתחילים כבר לנקות את הבית, ממרקים ושוטפים, מגעילים כלים, מוכרים את החמץ, ובודקים את החמץ, ושוורפים את החמץ, שלא יהיה חלילה פירור אחד של חמץ בבית! אח"כ בליל הסדר אוכלים פסח, ומצה, ומרור, ומספרים ביציאת מצרים, ושבעה ימים אוכלים רק מצות ולא חמץ, ולא הולכים לעבודה, ובזמן שבית המקדש קיים אוכלים

למה מנהיג ה' את עולמו על פי חוקי טבע?

אלא שאם כך, יש לשאול: מדוע באמת פועל הקב"ה בעולמו על פי כללים קבועים? לשם מה הם נחוצים? - כמובן, לקב"ה יש הרבה סבות לדרכי הנהגתו. אבל שתי סבות שנראות לענ"ד ברורות בעיני זה, הן אלו:

סיבה אחת - כדי שתהיה בחייה אדם, שיוכלו לתלות את מה שקרה בסיבה טבעית, ולא בגזרת ה'. ולשם מה נחוצה הבחירה? - כדי שיהיה מקום לשכר ועונש בעולם. אם העולם היה מתנהל לפי חוקי התורה, ולא לפי חוקים "טבעיים", אם היינו רואים שכל מי ששומר שבת מאריך ימים ומתעשר, וכל מי שמחלל שבת או אוכל נבלה מת במקום ללא סיבה טבעית, לא היה נמצא מי שיעיז לחלל שבת או לאכול נבלה, ולא היה מקום להעניק שכר על כך, שהרי ודאי לא מגיע שכר למי שנמנע מאכילת רעל בגלל חשש מִדִּי לחייו. לכן, כדי שתהיה אפשרות לשכר ועונש, מסתיר הקב"ה את השגחתו, ומנהיג את העולם לפי "כללי הטבע", כדי שלעיני בשר יהיה נראה, שאפשר לחטוא ושום דבר לא יקרה. ממילא האדם נמצא בנסיון, אם לחטוא או שלא לחטוא, וכשהוא בוחר בטוב, יש מקום לתת לו שכר על בחירתו.

[ויש עוד לציין, שלא רק ההנהגה הרגילה של הקב"ה בעולמו נעשית על פי חוקים טבעיים, אלא אפילו כשהקב"ה מחליט לחרוג מההנהגה הרגילה ולעשות נס - בניגוד לחוקי הטבע - גם אז מדרכי ההשגחה הוא לעשות את הנס באופן כזה, שעדיין יהיה מקום לכפור בנס, ולתלות את המתרחש בסיבה טבעית. למשל, בקריעת ים סוף, שהיתה מהלך פלאי וניסי אדיר, בכל זאת - "וַיִּזְלַח ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲנָה פָל הַלְיָהּ" (שמות יד, כא), כדי שַׁיִכָּאָה כאילו לא המטה של משה בוקע את הים, אלא הרוח המזרחית הכבדה היא הבוקעת את הים (רמב"ן שם). מי שירצה יוכל לומר: "לא היה שם שום נס, אלא במקרה היתה שם רוח חזקה, וישראל ניצלו זאת ועברו את הים. לעומת זאת, לפרעה המסכן לא היה מזל, והוא נתקע בים סוף". זו דרכו של הקב"ה, להשאיר מקום למי שלא רוצה להאמין בנס, לתלות את הנס בדבר טבעי, וכך לא תתבטל הבחירה⁴].

ובאמת, מי שהטבע אינו נסיון אצלו, והוא חי במדרגה גבוהה של אמונה ברורה שהכל נעשה בהנהגת ה', ואין שום כח לחוקי הטבע כלל - איתו באמת מתנהג הקב"ה שלא על פי חוקי הטבע. הגמרא מספרת על בתו של ר' חנינא בן דוסא, שנתחלף לה בטעות כלי של שמן בכלי של חומץ, והדליקה ממנו נר לשבת. אמר לה אביה: מה אכפת לך? מי שאמר לשמן וידלק, הוא יאמר לחומץ וידלק! וכך באמת היה, שהחומץ דלק עד מוצאי שבת! (תענית כה, א) מדוע זכה ר' חנינא לנס כזה? הסביר מורי ורבי הגה"צ ר"א דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"א עמ' 178), מפני שהטבע איננו אלא אחיזת עינים לאדם, לנסותו אם יבין שרק רצון ה' הוא הפועל בעולם, או שמא יִחַס כוחות גם לנבראים. ממילא, מי שכבר עמד בנסיון הזה, ומבין ש"אין עוד מלבדו", ושואן כל הברדל בין אם השמן ידלק או החומץ ידלק, אין

יציאת מצרים כל ימי חייך. [אמנם ממילא צריך להזכיר את יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה, אבל זכירה זו הרי נלמדת מפסוק זה עצמו: "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך", ימי חייך - הימים, כל ימי חייך - הלילות (משנה ברכות יב, ב). ומשמע אפוא, שזכירה זו צריכה לבוא מתוך אכילת המצה והפסח של ליל ט"ו בניסן, שהיא תהיה הגורם לכך שתזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך]. זהו הטעם לכך, שרוצים שישאר טעם מצה בפה. לנמוך לך, שבעצם היה צריך שטעם זה ישאר בפיך כל ימי חייך, אלא שאי אפשר לומר לאדם שלא לאכל כלום מליל פסח זה עד ליל פסח הבא, לכן אומרים לו, שלפחות בלילה הזה, אחרי אכילת האפיקומן, לא יאכל שום דבר. לרמז, שטעם המצה צריך ללוות אותך, ואם תאכל משהו לאחר האפיקומן, הטעם האחרון יִשָּׁכַח את הטעם הראשון. זוהי אפוא התשובה לשאלתו של החכם, למה צריכים כל כך הרבה מצוות זכר ליציאת מצרים. התשובה היא - "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". כמו שאתה מבין, שאם תאכל עוד משהו אחרי האפיקומן, יצא טעם האפיקומן מן הפה, כך גם בדיעות. אמנם רכשת בליל פסח ידיעות חשובות, איך הכה ה' את מצרים בעשר מכות מופלאות שמראות את שליטתו המוחלטת של הקב"ה בטבע - אבל אח"כ, בחול המועד, או אחרי החג, אתה שומע שאובאמה אמר כך, ואבו מאזן עשה כך, והממשלה החליטה כך, ואתה מתחיל לקבל רושם כאילו ישנם כוחות נוספים שפועלים בעולם, ושוכח מה שלמדת בליל הסדר, שרק דבר ה' פועל בעולם, ואם אבו מאזן או ארדואן פועלים, הרי זה בגלל שהקב"ה גזר שיפעלו כך, ואם אמריקה פועלת או לא פועלת, גם זה הוא רק מפני שכך גזר ה'. את זה נוטים לשכוח כששומעים את החדשות בעיתון וכדו', כי טעם אחרון משכח את הראשון - את מה שלמדנו בליל הסדר. לכן יש צורך במצוות רבות, שיזכירו וישננו לנו ערב ובוקר ובהזדמנויות נוספות את הלקח של מצרים, שלא חשוב מה פרעה רוצה, ולא חשוב מה החרטומים רוצים, ולא חשוב מה מישוהו אחר רוצה, חשוב רק מה שה' רוצה, ואם ה' רוצה שהמצרים ישתו דם וישראל ישתו מים, אז המצרים שותים דם וישראל שותים מים, ויכולים כל חרטומי מצרים לעשות בלהטיהם מה שירצו, ושום דבר לא יעזור. זהו הלקח שצריך לשנן לעצמנו בליל הסדר, וזהו הלקח שצריך ללוות אותנו כל ימות השנה. לכן יש צורך במצוות רבות כל כך, זכר ליציאת מצרים.

תפלין של יד ותפלין של ראש - כנגד מה?

כבר הזכרנו, שאחת המצוות שנצטוו עליהן זכר ליציאת מצרים, היא מצנת תפלין. וצריך להבין: למה ציוותה עלינו התורה להניח תפלין גם על היד וגם על הראש? למה לא תספיק תפלה אחת כדי להזכיר לנו את

קרבנות, וגם מצוות נוספות יש זכר ליציאת מצרים: שבת - זכר ליציאת מצרים (דברים ה, טו); ימים טובים - זכר ליציאת מצרים; תפילין - זכר ליציאת מצרים (שמות יג, ט); ציצית - מזכירה את יציאת מצרים (עי' רש"י במדבר טו, מא); וכן בכל יום בבקר ובערב מזכירים את יציאת מצרים בקריאת שמע... מה כל "הַעֲדוֹת וְהַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים" האלה? מדוע יש צורך במצוות רבות כל כך זכר ליציאת מצרים? - כך שואל הבן החכם.

ומה עונים לו? - "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". אסור לאכול אחרי הפסח שום דבר. מדוע? - לכאורה, מפני שהפסח צריך להאכל על השובע, כדי שלא יצא משולחן רבו רָעב (תוס' פסחים קכ, א ד"ה מפטירין). אין זה כבוד למלך, שאחרי שאכלתי על שולחני, אלך ואקח לי עוד מנת גלידה מן המטבח (כאילו סעודת המלך לא היתה מספיקה). לכן, כל האוכל קרבן, צריך לאכול אותו בסוף סעודתו, כדי שלא ישאר רעב לאחר אכילתו, וכן אסור לאכול אחריו שום דבר נוסף.

ואולם קשה: הרי דין זה שצריך לאכול את הקרבן על השובע, איננו דין מיוחד בקרבן פסח, אלא דין שקיים בכל הקרבנות (תמורה כג, א), ואעפ"כ לא מצאנו שאחרי אכילת קרבנות אחרים אסור לאכול משהו נוסף. ועוד קשה: הרי בליל פסח יש לנו שני קרבנות, קרבן פסח וקרבן חגיגה, וא"כ מצד טעם זה, אין סיבה להשאיר לסוף הסעודה דוקא את קרבן הפסח. היה אפשר לאכול קודם את הפסח, ואח"כ את החגיגה. ובכל זאת הדין הוא, שצריך לאכול תחילה את החגיגה ורק אח"כ את הפסח (פסחים ע, א). אם גם החגיגה צריכה להאכל על השובע, מדוע קבעו חז"ל לאַחַר דוקא את קרבן הפסח? מבואר בירושלמי (פסחים פ"ו ה"ד), שזהו מפני שהתורה ציוותה בקרבן פסח: "וְעֵצֶם לֹא תִשְׁפְּרוּ בו" (שמות יב, מו), וכשאדם רעב, יש לחוש שיבוא לידי שבירת עצם (כדי למצוץ את המח שבתוכה). אבל אם הוא שבע, הוא כבר לא להוט לשבור את העצמות, ואין לחוש כל כך לשבירת עצם. לכן תקנו חז"ל לאכול תחילה את החגיגה, שאין בה איסור שבירת עצם, ורק אח"כ, כשהוא קרוב לשביעה, יאכל את הפסח.

והנה, כל זה הוא בקרבן פסח. אבל בזמן הזה שאין לנו קרבנות, נשאר השאלה - מדוע אסור לאכול משהו נוסף אחרי מצת האפיקומן? הרי במצה אין איסור של שבירה! אדרבה, לוקחים את האפיקומן דווקא מהמצה השבורה! מדוע א"כ אסור לאכול לאחר מצת האפיקומן? אומרת הגמרא - כדי שישאר טעם מצה בפיו (פסחים קיט, ב). מה הענין בזה? מדוע רצו חז"ל שישאר לנו טעם מצה בפה לאחר הסדר? כמדומני, שהסבר הדבר הוא כפי שבאר הג"ר יחיאל מיכל שלזינגר זצ"ל, מיסד ישיבת קול תורה. הוא הסביר כך: התורה אומרת: "לֹא תֹאכַל עֲלֵיו חֶמֶץ, שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עֲלֵיו מִצּוֹת לֶחֶם עֲנִי, כִּי בְחַפְזוֹן יֵצְאֲתָּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, לְמַעַן תִּזְכְּרֶנּוּ אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ" (דברים טז, ג). כלומר, התורה רוצה, שע"י סיפור יציאת מצרים, וע"י המצות והפסח שתאכל בלילה הזה, תזכור את

יתכן אפוא, שבגלל זה צייתה עלינו התורה להניח תפילין גם על היד וגם על הראש, כדי לרמז לדבר זה, שיציאת מצרים היא יסוד לאמונתנו משתי בחינות אלו, גם מבחינת השכל (וכנגדו מניחים תפילין של ראש-כנגד המח, מקום משכן השכל), וגם מבחינת הרגש (וכנגדו מניחים תפילין של יד - כנגד הלב, מקום משכן הרגש). השכל והרגש, שניהם מחייבים אותנו לשעבד את גופנו ונפשנו לעבודת ה', לכן כנגד כל אחד מהם אנו מניחים תפלה מיוחדת - זכר ליציאת מצרים.

יציאת מצרים?

אולי התשובה לכך היא זו: יציאת מצרים היא יסוד גדול לאמונתנו, הן מבחינת השכל והן מבחינת הרגש. מבחינת השכל - יציאת מצרים היא הוכחה לשלטון ה' בעולם. היא מראָה לנו שה' יכול להפוך מים לדם ולמים, אור לחושך וחושך לאור, וא"כ השכל מחייב שכדאי לעבוד את ה', שהרי יש בכחו להטיב לעושי רצונו ולהעניש לעוברי רצונו. ומבחינת הרגש - יציאת מצרים היא סיבה להכיר טובה לה'. היינו שקועים במ"ט שערי טומאה ובעבדות גופנית קשה, וה' רָחַם עלינו והוציאנו מעבדות גשמית ורוחנית זו לחרות עולם, להיות עובדי ה', להיות העם אשר בחר ה', להיות עם סגולה, לקבל תורה בסיני, לקבל את ארץ ישראל, וא"כ ההרגשה של הכרת הטוב מחייבת אותנו לעבוד את ה', שעשה לאבותינו ולנו את כל הטובות האלו.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

1. אמנם מה שהחטה והכוסמת לא נשברו בברד - זה לא היה פלא, כיון שהיו רכות, אבל מה שלא נשרפו מן האש המתלקחת בתוך הברד (עי' שמות ט, כד), וכן שלא מתו מציינתו של הברד - זה היה נס פלא (רבינו בחיי).
2. עי' בגמרא (ברכות נו סוף ע"ב), ש"פלאי פלאות" אינו ביטוי מליצי גרידא, אלא הבדל מדרגה יש בין "פלאות" ל"פלאי פלאות".
3. והטעם לזה שה' לא הכה גם את החטה והכוסמת, באר הרמב"ן (שמות ט, לא), שהרי ה' רצה עוד להביא מכת ארבה על מצרים, ואם כל הצמחיה תשָׁבֵר בברד, לא יהיה לארבה מה לאכול. לכן השאיר הקב"ה את החטה והכוסמת שלמות, בשביל מכת הארבה. וה"אור החיים" הקדוש (שם) פירש, שה' עשה פלא זה (להשאיר את החטה והכוסמת שלמות), כדי שיהיה מקום לפרעה לחזק את לבו ולומר כי אין שליטת ה' בעולם שלמה, אלא יש גם רשות נוספת במרום (ח"ו), ששמרה על החטה והכוסמת.
4. זהו גם אחד הטעמים לצייוי התורה, "וַיִּתְּנוּ בְּנֵי אֶהֱרֹן תְּפִלֵּי אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ" (ויקרא א, ז); "שאף על פי שהאש יורדת מן השמים, מצוה להביא מן ההדיוט" (רש"י שם). אם אש יורדת מן השמים [ונשאת לדורות על המזבח ואינה מסתלקת (עי' זבחים סא, ב)], למה מצוה התורה להביא מן ההדיוט? מפני שה' לא רוצה שנס ירידת האש מן השמים יִרָאָה דרך קבע. בהתחלה, כשהוקם המשכן, ראו כולם את האש יורדת מן השמים (ויקרא ט, כד), וכך היה גם כשנבנה המקדש בימי שלמה המלך (דהיי"ב ז, ג), אבל לדורות לא רצה הקב"ה שהנס יהיה גלוי לעין כל, ועל כן ציוה לתת אש על המזבח, כדי להסתיר את האש הניסית (ועי' בספר החינוך מצוה קל"ב), שמי שירצה להכחיש ולומר שלא היה כאן נס, יוכל לעשות זאת.
5. וכעין זה כתב ב"נפש החיים" שער ג' סוף פרק י"ב, ע"ש.